

ТАРИХИЙ МЕРОСЛАРДА КАСБ-ҲУНАРЛАРНИ ЎРГАНИШ

АФЗАЛЛИГИ ҲАҚИДА

Б. Муранов, Самарқанд ВПКҚТМОИ

Маънавий меросларнинг моддий кадриятлар билан ҳамоҳанг ривожланиши жуда кўп мутафаккирларнинг, донишмандларнинг тарихий ва адабий асарларида юксак маҳорат-ла битилган, ҳамда жаҳоннинг маданият хазинасига абадий ҳисса бўлиб қўшилган. Турли ижтимоий-иқтисодий даврларда яратилган ҳадис, панднома, ривоят, ҳикоят, достон, мақол, ғазал, рубоий, маснавий ва бошқа кўринишларда таълим-тарбия ва касб-ҳунар ўрганишнинг афзаллиги, ҳалол меҳнат билан яшашнинг зарурлиги тўғрисидаги фикрлар бизнинг замонамизгача ҳам етиб келган.

Бундай ёзма манбаларга VI-VII асрларда яратилган Авесто, XI асрда Кайковус томонидан яратилган “Қобуснома”, Абу Наср Форобийнинг “Бахт-саодатга эришув” “Фозил одамлар шарҳи” асарлари, ҳинд файласуфи Бейдабо (Бедпой) томонидан ёзилган “Калила ва Димна”, Ал-Хоразмийнинг “Ўғитлар”и, Абу Райҳон Берунийнинг «Минерология» асари, Юсуф Хос Хожибнинг “Қутадғу билиг”, Маҳмуд Қошғарийнинг “Девону-луғотит турк”, Аҳмад Югнакийнинг “Ҳибат-ул ҳақойик”, Паҳлавон Маҳмуднинг “Рубоий”лари, Абу Абдуллоҳ Муҳаммад ибн Исмоил ал-Бухорий томонидан тўпланган “Ҳадислар”, Лутфийнинг “Тул ва Наврўз”, Алишер Навоийнинг “Хамса”, “Маҳбуб-ул-қулуб” асарларида, Аруз Самарқандийнинг “Нодир ҳикоятлар”и, Заҳириддин Муҳаммад Бобурнинг “Бобурнома” ва бошқа кўплаб адабий, тарихий, маданий-маърифий мерослари намуналарини мисол келтириш мумкин. Зардуштийлик динининг муқаддас китоби ҳисобланган “Авесто” дастлаб 1200 бетлик ҳажмда Зардўшт томонидан ёзилиб, 12 минг хўкиз терисига битилган (эрамиздан аввалги 548-529 йилларда қоғоз бўлмаган), ҳамда кўпгина динларнинг маънавий, мафкуравий асоси бўлиб хизмат қилди, даврлар ўтиши билан, таржима ва ўгиришлар натижасида қисман такомиллаштирилди. “Авесто”да меҳнат қилиш, ҳалол кун кечириш тўғрисида шундай сатрлар кўплаб келтирилган: “Яхшилик ва эзгулик яратиш учун киши меҳнат қилиши, ўз қўллари билан моддий ноз-неъматлар

яратиши лозим”. Яна, “Меҳнат қилмайдиган одам! Сен ҳақиқатдан ҳам, тиланчилар қаторида, ёт эшикларга таъзим қилиб, абадул-абад бош эшиб туражаксан, ҳақиқатдан ҳам сенинг ёнингдан турли хил зироатларни олиб ўтадилар”. У тарбиявий, таълимий, панднома кўринишидаги йирик асардир.

Муҳим тарихий мерослардан ҳисобланган “Қобуснома” 44 бобдан иборат бўлиб, бошдан охиригача ўсиб келаётган авлодга, ахлоқли, билимли бўлиш, ҳаётда ўз ўрнини топиш, ҳар кимга ўзининг шахсий ва ижтимоий ҳаётини йўлга қўя олиш ва турмушнинг бошқа қирраларини ёритиб, таҳлил қилиб бериш билан суғорилган. Ундаги “Хунарнинг афзаллиги ва кадри баланд, олий табиатли бўлиш ҳақида” номли 6-мақолот, “Дехқончилик ва бозор хунарлари ҳақида” деб номланган 43-мақолот, ёш авлодни меҳнатга ва касб-хунар ўрганишга йўналтириш учун ниҳоятда аҳамиятлидир. Жумладан, 6-мақолотда шундай дейилади: “Эй фарзанд, огоҳ бўлким, хунарсиз киши ҳамма вақт фойдасиз бўлур ва ҳеч кимга фойдаси тегмайди... Агар киши олий насаб, асл бўлса-ю, хунари бўлмаса, ҳалойиқнинг иззат ва ҳурматидан маҳрум бўлади, ундан баттарроқ бўлади” Шарқ халқлари, жумладан, Марказий Осиё халқлари VIII-IX асрлардан бошлаб, асосан, ислом динига, унинг ақидаларига риоя қилиб келмоқдалар. Мусулмонларнинг энг олий, энг муқаддас китоби бўлган “Қуръони Карим” ўзининг оятларида, сураларида мўътабар Оллоҳ номидан халқни, аҳли мўминни тўғри йўлга бошлайди. “Қуръони Карим”нинг бевосита оятлари талқинидан келиб чиққан, халқ орасида турли панд-насихат, уқтиришлар, таъкидлашлар кўринишида бўлган ”Ҳадис”лар ҳам кишиларнинг турмуш тарзини, ижтимоий фаолиятини, бир-бирига муносабатини маълум даражада тартибга солиш тўғрисида ўғитлар беради.

Ислом оламининг буюк муҳаддисларидан ҳисобланган Абу Абдуллоҳ Муҳаммад ибн Исмоил ибн Иброҳим ибн ал-Муғийра ибн Бардазбеҳ ал-Жуафий ал-Бухорий (810-870) ўзининг салафлари (яъни, 6 муҳаддис) орасида “Ҳадис илмида амир ал-мўминийн”дир. Улуғ олим ибн Исмоил ал-Бухорийнинг 20 дан зиёд асари бўлиб, “Ал-жомиъ ас саҳиҳ “Ишонарли тўплам”и энг йирикларидан ҳисобланади, ҳамда «Саҳиҳ ал-Бухорий» номи билан ҳам юритилади. Ушбу

асарда 7200 марта такрорланадиган ҳолда, такрорланмайдиган ҳолда эса 4000 ҳадис маълум мавзуй тартиб ҳолда тўпланган, манбаларда эса ал-Бухорий ҳазратларининг 600000 га яқин ҳадисни ёд билганликлари тилга олинади. Жумладан, “Ал-жомий ас-саҳиҳ”нинг “Савдо-сотик китоби”даги 14-бобда “Кишининг касби ва ўз қўли” билан меҳнат қилиши ҳақида шундай дейилади: “Ойша разияллоҳу анҳо ривоят қиладилар: “Абу Бакр Сиддиқ халифа бўлганларида”: “Менинг ўз касбим борлигини қавмимиз яхши билур. Мен гарчи мусулмонлар ишлари билан банд бўлсамда, шу касбим орқали оила тебратурман” дердилар.

Ойша разияллоҳу анҳо ривоят қиладилар: “Расулуллоҳ салоллоҳу алайҳи васаллам: “Менинг саҳобаларим ўз касблари (меҳнатлари билан тирикчилик қилурлар”, - дедилар”. Микдом разияллоҳу анҳо ривоят қиладилар: “Расулуллоҳ салоллоҳу алайҳи васалом: “Ҳеч ким ўз қўли билан топган ризқдан кўра лаззатлироқ таом емаган. Оллоҳнинг пайғамбари Довуд алайҳиссалом ҳам ўз меҳнати билан тирикчилик қилганлар”, - дедилар”... Шунингдек “Ал-жомий ас-саҳиҳ”да бир неча ҳунарларга кўпгина боблар ажратилган: 19-боб-Гўшт сотувчи ва қассоб ҳақида 26-боб - Буёқчи ҳақида 27-боб- Темирчи ҳақида 29-боб- Тўқувчи ҳақида 30-боб- Дурадгор ҳақида каби бобларда юқоридаги касб-ҳунарларнинг, ҳунармандларнинг турлича хусусиятлари асосида тўхталиб ўтилади. Ўрта аср Шарқининг буюк алломаси Абу Наср Форобий ўзининг қатор асарларида илм ва таълимнинг мукаддаслиги, хушахлоқлик, садоқат, инсонийлик, тарбия, меҳнат ва касб-ҳунар ўрганиш тўғрисидаги фалсафий, илмий ғояларни илгари сурди. М: унинг “Рисола фи-т танбиҳ асбоб ас-саодат” (Бахт-саодатга эришув йўллари ҳақида рисола), “Фозил одамлар шаҳри” ва бошқа асарларида ўзининг яхши, мукамал, бахтли жамият ҳақидаги орзуларини батафсил баён қилади. У дастлабки асарида шундай ёзади: “Фозил жамият ва фозил шаҳар шундай бўладики, шу мамлакатнинг аҳолиси бўлган ҳар бир одам касб-ҳунар билан шуғулланади. Ёш авлодни ҳалол меҳнат қилишга, турли касб-ҳунарларни эгаллашга ўргатилиб бориши, халқимизнинг бутун тараққиёти тарихида, турли даврларда ҳам мукаддас ақидага, анъанага айланиб борган.